

Karmel 1/1989

Thérèse av Lisieux och J.H. Newman (1)

Av Philip Boyce o.c.d.

"Kristus har återköpt åt oss vad vi förlorat genom Adam: vår syndfrihet. Han har befallt oss att bli som små barn, och han har också gjort det möjligt för oss; han har köpt oss enkelhetens nåd, som man så sällan tänker på och så sällan eftersträvar, fastän den är en av de högsta." Dessa ord härstammar inte från den heliga Thérèse, utan från John Henry Newman, som 1836 uttalade dem på predikstolen i den anglikanska kyrkan i Littlemore. Han predikade den gången över enkelhetens dygd, detta så utpräglad evangeliska tema, att omvända sig och bli som små barn för att komma in i himmelriket.

Ämnet för hans meditation gällde en egenskap som mestadels blir missförstådd, ofta ringaktad eller åtminstone av de flesta kristna ignorerad. Då skulle det knappast kommit i hans tanke att ett halvt århundrade senare, det vill säga ännu under hans livstid, en fjortonårig flicka i Frankrike ivrigt skulle be sin biskop och till och med den helige fadern om att få inträda i Karmel i Lisieux; och att hon skulle bli ett av Gud utvalt redskap för att lära 1900-talets kristna enkelhetens hemlighet, och visa dem på barnskapets, ödmjukhetens och den förtröstansfulla kärlekens värde.

Det må synas märkligt att i samma andetag nämna den "lilla" Thérèse och den "store" Newman. Vid första ögonkastet verkar de vara mycket olika: å ena sidan en strängt klausurerad nunna, å den andra en berömd personlighet av sin tid; den ena lever korta tjugofyra år, därav nio i ett Karmels händelselösa vardag, den andre når en hög ålder och påverkar otaliga medmänniskors tänkande och handlande redan under sin livstid. Thérèse var intill sin död knappast känd inom sin egen kommunitet, Newman var berömd nästan hela sitt liv och stod i korselden mellan motsatta åsikter.

Ändå hoppas vi kunna visa att det inte alls är så märkligt att jämföra dessa båda skenbart så kontrasterande personligheters liv och lära med varandra och peka på några bestämda likheter i deras lära och sändning. I själva verket betonade var och en på sitt eget sätt några viktiga sanningar, som varje generation på nytt måste ta ställning till och som just idag åter blivit aktuella. I denna studie skall vi belysa några av de sanningar som såväl den heliga Thérèse som kardinal Newman påmint om eller framställt i ny dager.

Tid, evighet och osynlig värld

Båda, Newman såväl som Thérèse, var redan som barn fånglade av tanken på det eviga livets oändliga varaktighet, den nuvarande tidens förgänglighet och den osynliga världens verklighet.

Då Thérèse var tio år gammal tillbringade hon sin lediga tid under lovdagarna i ensamhet på sitt rum, dold bakom förhängena runt sängen, och tänkte "på Gud, på livet och på evigheten". Allvarsamma tankar för en tioåring på sommarlov! Senare skall hon i sina *Självbiografiska skrifter* hålla dessa eftersinnanden för att vara en äkta bön, en kontakt hjärta mot hjärta med Gud som undervisade henne, även om hon då inte visste att det var inre bön hon övade (s. 67).

Till och med innan, då hon alltjämt levde i *Les Buissonnets* lyckliga hägn, var Thérèse redan gripen av Guds storhet och evighetens ändlösa vidd. Vågorna vid kusten av Trouville talade till henne om Guds allmakt, och hon såg sig själv som ett litet fartyg med vita segel, ilande över livets ocean mot evighetens strand (s. 47–48).

Som trettonåring kunde hon *Om Kristi efterföljelse* nästan utantill; hon hade ständigt den lilla boken med sig överallt som en källa till inspiration och vägledning. Den påminde henne om att all synlig verklighet saknar substans. I fjortonårsåldern läste hon en annan bok som gjorde ett djupt intryck på hennes mottagliga ande: det var föredrag av abbé Arminjon, vilka han hållit i katedralen av Chambéry och som 1881 utgivits under titeln *Den nuvarande världens slut och det tillkommande livets hemlighet*.

Denna bok bekräftade för Thérèse vad hon redan hade tänkt om det tillkommande livets evighet, om den gudomliga verklighetens stora betydelse samt om den diskrepans som råder mellan de övergående glädjeämnena på denna jord och de bestående fröjderna i himlen. Mer än någonsin blev hon övertygad om hur mycket det lönade sig att överlämna sig åt kärlekens alla krav. Här på jorden var det "hennes tur" att försaka denna världens förnöjelser, bara för att en dag få höra Gud säga: "Nu är det min tur!"

Liksom Thérèse var även Newman mycket tidigt medveten om de eviga och osynliga tingen. Redan som barn mottog han djupa och varaktiga intryck, som ledde honom till uppfattningen att "livet var kanske en dröm eller jag en ängel och hela denna värld ett bedrägeri, medan mina medänglar i ett lekfullt infall gömde sig för mig och genom skenet av en materiell värld lurade mig." Dessa hans barndoms föreställningar -- som han senare upptecknade i sin dagbok och återkom till i sin *Apologia* -- visar hur verklig den osynliga världen var för honom. Han kände den nästan påtagligt nära, det var bara en tunn men ogenomskinlig slöja som skilde den från det materiella universum.

När han var fjorton år gammal undergick hans tänkande en stor förvandling, som han kallade sin "omvändelse" och som hade till följd att hans barndoms föreställningar levde upp på nytt i en mer religiös och dogmatisk form. Den verkan de framkallade beskriver han som "isolering från de ting som omgav mig, i det den styrkte mig i min misstro mot de materiella företeelsernas verklighet och lät mig finna ro vid tanken att det finns två och endast två absoluta och helt självklara väsen: jag själv och min Skapare."

Med dessa ord förklarar Newman att Gud är den *enda* stora realiteten; att han står att finna i ensamheten, i själens innersta, att det materiella universum, hur skönt det än må vara, bara är en slöja som man måste komma igenom för att nå det osynliga och gudomliga. Redan som barn hade Newman en tämligen allvarlig karaktär och älskade ensamheten mer än sina stojande kamraters sällskap. Senare skulle han återkomma till dessa intuitiva insikter och analysera deras mening och innehåll.

I likhet med Thérèse, som när hon såg tillbaka på sina timmar av "tänkande" kallade dem inre bön, prövade Newman sin barndoms tankegångar och kom till slutsatsen att det var Guds närvaro som utgjorde deras tjusning och skönhet: "Sådana är känslorna med vilka människorna ibland blickar tillbaka på sin barndom ... och de märker då, vad de tidigare ännu inte kunde veta, att det var Guds närvaro själv som var med dem och lät dem finna ro ... De tänker med värme tillbaka på dessa första år, men utan att förstå varför. De menar att de skulle sakna det förflutna, medan de däremot längtar efter framtiden. Inte att de åter skulle vilja bli barn, utan att de skulle vara änglar och se Gud."

Frigörelse

"De skulle vilja se Gud". Detta är sammanfattningen av Thérèses och Newmans unga hjärtans längtan. Båda började sitt liv med förnimmelsen att de befann sig i landsflykt. Det synliga universum utövade stark dragningskraft på dem: båda hade de en djup och ömsint kärlek till naturens skönhet, och världen lovade dessa begåvade människor en lysande karriär.

De kände också den världsliga berömmelsens och framgångens dragningskraft, men de visste – i sina hjärtan – att sådana framtidsutsikter aldrig skulle tillfredsställa deras odödliga själar. Endast himlen, den oändliga skönheten, den obegränsade lyckan kunde för dem vara tillräcklig. Endast Gud kunde uppfylla alla deras önskningar.

Newman lägger märke till att vår jordiska tillvaros stora obeständighet och bräcklighet uppväcker längtan efter ett annat, aldrig upphörande liv. Den nuvarande världen är inbegripen i en ständig förvandling.

Vi förlitar oss på dess löften och blir om och om igen besvikna. Medan *den* oupphörligen förändras, förblir *vi* alltid desamma, och detta låter oss ana vår oavhängighet gentemot de skapade tingen och våra sjäalars odödlighet.

Denna världens förgänglighet och vissheten om evigt liv och lycksalighet hos Gud är frigörelsens grundval för Newman såväl som för Thérèse. I sina predikningar och meditationer kommer Newman ofta tillbaka till detta tema. Han visar på att timlig förmån och välstånd fyller människans hjärna och hjärta med överklig och ytlig tillfredsställelse men aldrig kan tillfredsställa människans hjärta som är skapat för Gud. Det timliga kan visserligen för en stund inta det, men inte för alltid. De skapade goda tingen mättar utan att stilla hungern, och även om de mångfaldigas förblir de enformiga och fadda.

De ord med vilka Newman avslutar sitt verk *An Essay on the Development of Christian Doctrine* – den bok som såg honom nå målet på hans långa färd mot katolska kyrkan – återger hela hans uppfattning om denna värld: ”Tiden är kort, evigheten lång.” När Thérèse nådde Karmels ”hamn” fällde hon nästan samma anmärkning till Céline: ”Livet kommer att bli kort, evigheten utan slut... Må varje ögonblick av vårt liv tillhöra *honom ensam*. Må de skapade varelserna endast beröra oss i förbigående!” Efter sin kamp för den plats som var bestämd för dem i livet, ser båda sig själva och sin sändning i evighetens ljus.

Ensamhet och vemod

Kanhända förklarar till en viss grad denna verkliga kunskap om det osynliga och om de materiella och timliga företeelsernas ytlighet känslan av ensamhet som beständigt åtföljde Newman. Hans finkänsliga hjärta längtade efter sympati och förståelse, men genom en särskild Försynens skickelse blev han ofta oförstådd och isolerad. ”Gud vill att jag är ensam”, skriver han till en av sina systrar.”

Han har format min ande så att jag till stor del står utanför andra människors sympatier och är kastad på honom själv.” Ensamheten drev honom ändå inte in i en dyster, hopplös avskildhet; ju mer han kände av sin ensamhet, desto mer blev han ”kastad på Gud”. I sin isolering fann han Gud, framför allt i eukaristin. En annan syster anförtrodde han att han kände sig aldrig så nära himlen som när han led i ensamhet.

Vad Newman erfor som ensamhet, kallar Thérèse "vemod" när hon betraktar hur till och med de oskyldigaste och mest heliga glädjeämnena på denna jord är förgängliga. Liksom Newman föredrog hon som barn ensamheten mot att leka med sina kamrater.

Medan hennes far metade, satte hon sig ensam för sig själv i den blommande grönskan vid stranden. "Jag lyssnade till avlägsna ljud ... Vindens susning och även vaga klanger av militärmusik stämde mig milt vemodig... jorden verkade som en exilens ort, och jag drömde om himlen. . ." (*Självbiografiska skrifter*, s. 37).

Denna känsla av vemod, som sprang fram ur hennes betraktelser över trossanningar som hon redan lärt av sin far, gjorde henne bara mer vänd mot Gud. Hon kände att endast den lycka som bara Gud kan ge kunde tillfredsställa hennes hjärta utan att någonsin bli kraftlös eller tröttsam. Några banala händelser gjorde henne livligt medveten om detta.

Den ena var marmeladsmörgåsens tillstånd i slutet på en dag då man varit ute och fiskat: på morgonen hade den haft ett fräscht och aptitligt utseende, på kvällen fann hon den gammal och insjunkna, marmeladen blek och torr. Abbé André Combe anmärker helt riktigt i detta sammanhang: "Den lilla flickan, som på fullt allvar gör sin betraktelse över den förtorkade och insjunkna marmeladsmörgåsen, fortsätter därmed bara de allt genomträngande överläggningar som de största andar gör över människans framtida bestämmelse och livets radikala besvikelser."

En annan omständighet som så klart uppenbarade livets flyktighet för henne, var de ofrånkomligt kortvariga söndagarna, de dagar hon älskade mest av alla. Fastän hon verkligen njöt av dessa söndagar – att få stanna i sängen litet längre, att gå med pappa till kyrkan, att lyssna till predikan, göra en promenad i omgivningen – måste hon konstatera att denna glada dag, som så snabbt rann förbi, ändå bar spår av vemod. Ty till och med söndagarna måste ha en ände, och det som är ändligt kan inte ge någon ogrumlad glädje (*Självbiografiska skrifter*, s. 42).

Thérèse drog av dessa erfarenheter slutsatsen att denna värld var en dyster ort, att först i himlen skulle glädjen vara utan moln: "Då upplevde mitt hjärta den jordiska landsflykten. Jag trängade efter himlens eviga vila, efter söndagen utan afton i fäderneslandet." Newman kom till en liknande slutsats: "När man betraktar den odödliga själens natur, hur trött skall den inte bli på allt detta i evigheten utom på det som är oändligt ... Livet går förbi, rikedomar förgår, människors uppskattning är ombytlig, sinnesförmögenheterna avtar, världen förändras, vänner dör. Endast en är oföränderlig. Endast en är oss trogen. Endast en kan vara trogen; endast en kan vara allt för oss."

I förordet till den redan nämnda boken av Abbé Arminjon pekar författaren på det ödesdigra misstaget i hans århundrade, vilket har sitt ursprung i rationalismens grundsatser, nämligen "frånvaron av ett övernaturligt väsen och det fullständiga åsidosättandet av det kommande livets stora sanningar."

Denna klagan överensstämmer med Newmans fundamentala kritik av sin samtid: liberalismens ande, som trängt in i människornas hjärtan, får dem att glömma sin Skapare och ignorera de osynliga realiteterna. "Dagens religion", som han kallar den, var en förfalskning av evangeliernas sanna övernaturliga tro.

Den utvecklade mer de ljusa sidorna i Kristi lära och försummade de mörkare aspekterna av uppenbarelsen eller bortförklarade dem. Newman förutsåg att detta oundvikligen skulle leda till den religiösa trons förfall och det allmänna avfall, som nu infekterar vårt århundrade.

Thérèses och Newmans liv var – vart och ett på sitt av Gud bestämda sätt – en protest mot en sådan förvärldsligad syn. Genom det de skrev och det de gjorde, genom den grundstämning och form som de gav sina liv, har dessa två människor fått många andra att betänka denna världens osäkra löften och det eviga livets obestridliga ankomst.

Thérèse tog sin tillflykt till Karmel, och hennes dolda liv drog efter hennes död med sig tusentals andra att följa hennes exempel, så att de teresianska klostren kom att fyllas i oanad grad. Newman drog sig bort från det lysande Oxford till det okända Littlemore och förorsakade en religiös uppryckning i sin egen kyrka, under det att hans skrifter och predikningar påverkade otaliga människor att vända sig till de övernaturliga realiteterna och erfara trons ting som mer angelägna för själen.

Överlåtelse

Som följd av deras tidiga insikt i de eviga värdenas djupa betydelse, blev överlåtelsen till Gud i tro och kärlek en grundhållning i det andliga livet och i läran hos våra båda författare. Överlåtelse är inte liktydigt med passivitet och indolens utan innebär en intensiv inre aktivitet på det övernaturliga planet. Överlåtelse betyder att erbjuda sig själv som ett offer åt Guds vilja och hans kärlek; att smidigt föga sig efter Försynens minsta vink; att glatt ta emot förödmjukelser och lidanden som det säkraste tecknet på Guds kärlek och hans närvaro.

Ytligt sett må ett sådant program brista i personligt initiativ. Det må synas menligt för den mänskliga mognaden och en smula naivt. I en tid då friheten, den mänskliga personlighetens fulla utveckling, det aktiva deltagandet i det andliga och religiösa livet på alla nivåer så starkt betonas, kan denna så föga företagsamma hängivelsens spiritualitet inte längre synas lämplig.

Ser man den utifrån en naturlig synvinkel skall väl självöverlåtelsens barnsliga hållning inte förefalla övertygande.

Orsaken är att den mänskliga betraktaren av denna hållning lätt uppehåller sig vid oväsentligheter och inte vinner någon inblick i det intensiva liv, det dynamiska hopp och den starka kärlek som gör denna överlåtelse möjlig.

Hängivelse inbegriper för Thérèse total underkastelse under Guds vilja, ett villkorslöst överlämnande av oss själva, i kärlek och fullständig förtröstan, åt vår himmelske Faders barmhärtiga kärlek, som vore vi små barn. Det betyder att sätta de egna önskingarna, hur lovvärda de än må vara, i andra hand, det vill säga att underkasta oss Guds ledande vilja.

Thérèse själv längtade efter lidande och död, men från och med ett visst ögonblick avstod hon från dessa önskingar, eftersom de kunde vara inspirerade av hennes egenvilja, och överlät sig helt och fullt åt hängivelsens ande. Vid slutet av Manuskript A i hennes *Självbiografiska skrifter* säger hon: "Nu är det enbart överlåtelsen som vägleder mig, någon annan kompass har jag inte. . . jag kan inte mera be om något med iver, utom detta att Guds vilja med mig måtte fullbordas utan att något jordiskt lägger hinder i vagen " (s. 156).

Barnaskapets, enkelhetens och överlåtelsens lilla väg, med alla de ljuva och ömma känslor som den framkallar, är ägnad att bedra många människor som bara har en ytlig föreställning om den. Trots litenhetens och de känslofulla förnimmelsernas alla bitoner är den fast grundad på evangeliet och det ständiga övandet av de tre teologala dygderna. I praktiken kräver denna väg en ärlig och stundom heroisk ansträngning att lyda Guds vilja. Den betyder oundvikligen lidande, ty endast smärta och lidande renar själen och gör den kapabel att förlora sig själv för att vinna Gud i hans fullhet.

Man kunde komma med många exempel på denna hållning i Thérèses liv. Så längtade hon t.ex. efter att avlägga sina klosterlöften vid slutet av det första novitiatsåret, och när man sade till henne att hon måste vänta ännu åtta månader, kände hon verkligen offret som uppskovet skulle kosta. Sedan hon emellertid bett över saken, insåg hon att hennes kärlek till Gud var uppblandad med en god portion egenkärlek. "Eftersom jag hade *givit* mig till Jesus för att glädja och trösta honom, skulle jag inte truga honom att göra *min vilja* i stället för sin (*Självb. skr.*, s. 139).

Överlåtelse, själv-överlämnande, blev för Thérèse *vägen* till kärleken. Men det uppnådde hon inte med en gång. Det behövdes en långvarig, heroisk kamp och till sist Guds mäktiga nåd för att försätta henne i den fullkomliga överlåtelsens tillstånd. Låt oss höra vad hon säger när hon ligger dödssjuk: "Detta ord av Job: "Även om Gud dräpte mig, så skulle jag ändå hoppas på honom" (13:15 enligt Vulgata) gjorde

mig förtjust redan i min barndom. Men jag har behövt lång tid för att uppnå den graden av överlåtelse. Nu är jag där, det är Gud som har placerat mig där. Han har tagit mig i sina armar och satt mig där" (*Sista samtal*, 7 juli, 3).

Överlåtelse till Kärleken, det var det som den lilla vägen till sitt väsen betydde. "Det är det andliga barnskapets väg, förtröstans och den fullkomliga överlåtelsens väg", så omskrev Moder Agnes Thérèses tanke. Medan Thérèse ser denna väg särskilt förbunden med kärleken, sätter Newman den för det mesta i samband med tron. Enligt hans genuint bibliska uppfattning är tron mer än ett förståndsmässigt samtycke. Den är hela personens överlämnande åt Gud, som uppenbarar sig själv. Således betyder den en ständig beredskap till lydnad från människans sida och övervinner den människans medfödda böjelse att söka undkomma Guds vilja och att rygga tillbaka inför hans krav på total överlåtelse.

Överlåtelsens ande finns i Newmans hela andliga lära: i hans lära om ångern, om tron, vaksamheten, hoppet och kärleken. Enligt P. Lamm, som utförligt ägnat sig åt detta tema, betyder överlåtelse "ett nedläggande av vapnen i ånger, ett uppgivande av önskan att själv få välja sin väg eller se den, att gå sin väg i tro, en samvetsgrann lydning av kärlek, som ensam är lagens uppfyllelse."

I själva verket är överlåtelse fullkomlighetens innersta kärna för Thérèse och för Newman. Den ene ser den mer från trons perspektiv, den andra förbinder den i första hand med kärlek och barnlig förtröstan, men för bägge är det en hållning som ligger till grund för alla dygder. Efter sin svåra sjukdom på Sicilien byggde Newman sin spiritualitet helt på denna överlåtelse. Den ger sig till känna i följande oförlikneliga rader – vilka G. Faber kallar "överlåtelsens innerligaste uttryck, enkelt, skönt och gripande":

*Led milda ljus,
i dunkel dimfylld värld, led du mig fram.
Mörk natten är,
långt från mitt hem min färd,
led du mig fram.*

*Styr du min fot, min fjärran
framtid's steg
jag vill ej se, ett steg är
nog för mig.*

(Svenska psalmboken, nr 275)

Newman gick sin väg i skymningsljuset: överlåtelsens väg i tro och hopp. Thérèses "lilla väg" följde samma mörkrets och den rena trons farled. Liksom Newman hade hon aldrig någon önskan att "se sin fjärran framtids stig", det betygar hon uttryckligen några få månader före sin död: "Ni måste komma ihåg att 'min lilla väg' innebär just att inte önska att få se något. Ni känner väl till det som jag så många gånger har sagt till Gud, till änglarna och till helgonen: Min åstundan är icke att få sköda dem på denna jord..." (*Sista samtal*, 4 juni)

Överlåtelsens ande, som inspirerade denna väg, är radikal och reservationslös. Den återspeglar sig i uttryck som dessa: "Jag väljer allt. jag vill inte vara helgon bara till hälften!" (*Självbiografiska skrifter*, s. 30) Och hos Newman: "Lova inte allt för att sedan ge endast hälften!" Ingen av dessa två ville befatta sig med halvheter.